

CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE

IMPOTRIVA UNOR NOI MANIFESTĂRI DE COSMOPOLITISM ÎN LINGVISTICĂ

IORGU IORDAN: Nume de locuri românești în Republica Populară Română. (Ed. Acad. R.P.R., 1952, 304 p.)

Lucrarea pe care o publică Prof. Iordan, nu e o lucrare nouă. El însuși o afirmă: «încă în anul 1918 îi dădusem, în linii mari, forma actuală». (Introducere, pagina XV). Lucrarea redactată în 1918 a apărut pentru prima dată în anii 1924—1926, în limba germană, la Leipzig, sub titlul « Rumänische Toponomastik ». In cei șase ani dela redactare și până la prima apariție (1918—1924), Prof. I. Iordan nu a găsit cu cale să întregească lucrarea sa cu toponimia din Transilvania (vezi și harta la sfârșitul ediției germane, cuprinzând numai Moldova și Muntenia) — ceea ce nu l-a împiedecat să-i dea titlul, inducător în eroare: « Rumänische Toponomastik ». (Notăm că și în ediția actuală, Transilvania și Banatul sunt foarte vitreg tratate).

Evenimentele care s'au petrecut în cei 34 ani: lupta poporului muncitor împotriva exploataților, eliberarea țării noastre de către Marea Uniune Sovietică de sub fascismul cotropitor și de sub jugul burghezo-moșieresc, preluarea puterii în stat de ~~clasa~~ clasa muncitoare, construirea socialismului și revoluția culturală dela noi în plină desfășurare, au trecut pe lângă Prof. Iordan fără a-l determina să și revadă « principiile » lucrării sale concepută în 1918.

Lucrarea Prof. Iordan este lipsită cu desăvârșire de o orientare științifică clară și sigură. Profesorul Iordan citează — e drept, o singură dată, în introducere — pe tovarășul Stalin, dând un citat din « Marxismul și problemele lingvisticii », care ar trebui să fie călăuză fiecărui lingvist: « De aceea limba și legile ei de dezvoltare pot fi înțelese numai în cazul când sunt studiate în legătură indisolubilă cu istoria societății, cu istoria poporului căruia îi aparține limba studiată și care este creatorul și purtătorul acestei limbi »¹. Dar, cu regret trebuie să

¹ I. Stalin, Marxismul și problemele lingvisticii, Ed. P.M.R., 1951, p. 47-48.

constatăm că citatul din I. V. Stalin e dat în mod formal și nu constituie un îndreptar în activitatea științifică a Prof. Iordan. Numai cu trei pagini înaintea acestui citat, Prof. Iordan scrie: « Studiul strict lingvistic al numelor topice trebuie să preceadă pe cel geografic, istoric, etnologic etc. ». Cum rămâne atunci cu teza stalinistă a studierii limbii în legătură indisolubilă cu istoria societății, cu istoria poporului? !..

Format în școala lingvistică burgheză, Prof. Iordan a rămas un consecvent adept al teoriilor antiștiințifice și în domeniul toponimiei.!..

Deși ar fi avut posibilitatea să întreprindă noi cercetări în acest domeniu, să consulte documente istorice, să se informeze asupra uriașelor progrese făcute de toponimia sovietică, Prof. Iordan, dând o dovadă puternică și manifestă de cosmopolitism în știință,[!] îngenunche fără șovăială în fața « principiilor veșnice » și neștiințifice ale unor lingviști burghezi de teapa hitleristului Gamillschleg și alții![!]..

Savantul sovietic Serghievski definind toponimia arată că aceasta cercetează numele de localități, râuri, munți etc. cu scopul de a explica problemele referitoare la succesiunea cronologică și apartenența lingvistică a popoarelor pe baza denumirilor locale. (Izvestia Academiei Nauc S.S.S.R., secția limbă și literatură, fascicola 4, 1946).

E drept că în introducerea lucrării sale, Prof. Iordan, deși în mod confuz, încearcă să se apropie de această definiție: «[!] Toponimia poate fi socotită drept istoria nescrisă a unui popor, o adevărată arhivă, unde se păstrează amintirea atâtor evenimente, întâmplări și fapte mai mult ori mai puțin vechi sau importante, care s'au petrecut dealungul timpurilor și au impresionat într'un chip oarecare psihicul popular » (In Introducere, la pagina IV).

Dar enunțarea aceasta este făcută deasemenea formal deoarece nu acesta este drumul pe care merge Iordan. El se menține pe pozițiile putrede ale toponimiei burgheze oprindu-se exclusiv la importanța semantică a toponimiei: « Potrivit considerațiilor făcute în paginile precedente, ar trebui să cercetez toponimia românească din următoarele puncte de vedere: 1. Cum procedează Românii la denumirea locurilor cunoscute de dânșii; 2. Ce fapte de limbă constatăm în nomenclatura noastră topică; 3. In care ținuturi din cele locuite astăzi de Români găsim dovezi toponimice despre amestecuri etnice. Deoarece studiul toponimiei (nu numai al celei românești) cu scopul de a urmări migrațiile popoarelor prezintă dificultăți mari, pe care nu mă simt în stare să le birui, îmi limitez cercetarea la punctele 1 și 2 ». (In Introducere, la pagina XVII).

Prin această « limitare » I. Iordan dă dovadă că ignorează în mod conștient importanța toponimiei pentru studiul istoriei limbii și poporului nostru și adoptă o atitudine străină unui adevărat om de știință,[!] declarând că el, profesorul Iordan, care se ocupă de multe decenii cu toponimia, nu se simte în stare să « birue dificultățile ce prezintă urmărirea migrațiilor popoarelor ». Păstrând principiile și metodele toponimiei burgheze, Iordan se situează pe poziții anti-

științifice, retrograde care frânează dezvoltarea lingvisticii și în acest domeniu important. . . .

Pentru Iordan, « criteriul semantic » este de fapt singurul criteriu al cercetării toponimice. Aceasta a afirmat-o în 1918 și aceasta o afirmă, cu aceeași tărie și în prefața lucrării sale reeditate în 1952: « Am adăugat un important număr de numiri nouă, aparținând atât Țării Vechi, cât și celorlalte provincii ale Republicii Populare Române . . . Mai totdeauna m'am ținut de clasificarea acceptată dela început, în sensul că dintre toponimicele celorlalte provincii am ales, de obicei, pe acelea care intrau în această clasificare. Procedeu se impunea oarecum dela sine: cercetarea toponimiei trebuie să pornească dela însemnarea numelor respective, oricare ar fi scopul mai îndepărtat pe care-l urmărim, așa că o grupare a lor după criterii semantice este nu numai recomandabilă, ci și inevitabilă ».

Dar nu numai principiile, ci și planul lucrării și clasificarea materialului au rămas neschimbate. « Pretutindeni — scrie în același pasaj Prof. Iordan — întâlnim aplicarea acelorași principii, când e vorba să se numească locurile și așezările omenești ». Conduc de astfel de « principii eterne », ignorând noile cercetări și importante rezultate ale toponimiei sovietice, Prof. I. Iordan n'a făcut altceva decât să adauge la o lucrare scrisă acum 30 de ani câteva fișe noi așezându-le în compartimentele dinainte fixate după aceleași considerente semantice.

În bibliografia lucrării (la paginile 291, 292) nu se recomandă nici o singură lucrare sovietică (doar în notele din subsol, unde se referă și la alte lucrări decât cele date în bibliografie, amintește o singură dată de lucrarea lui Serghievski). În bibliografie se citează 22 periodice, printre care reviste ca « Grai și suflet », periodice din Germania hitleristă, Ungaria hortistă etc., dar nici o singură revistă sovietică, nici o publicație a Academiei U.R.S.S., deși sunt cunoscute uriașele realizări obținute de lingvistica sovietică în ultimii doi ani.

Criteriul « semantic » după care s'a condus Iordan transformă lucrarea sa într-o simplă catalogare a diverselor nume de locuri românești.

După lectura atentă a primului volum al lucrării nu ne-am putut lămuri nici pe departe asupra problemelor fundamentale ale toponimiei române, nu am putut trage nici o concluzie. Există în cartea lui Iordan un material vast, variat, un « dicționar » de nume de locuri, fără legătură cu istoria poporului nostru, cu istoria popoarelor care au trăit sau trăiesc în țara noastră.

E de ajuns să aruncăm o privire asupra cuprinsului lucrării pentru a ne da seama unde duce clasificarea după criterii « semantice » a numelor de locuri. Găsim aici: nume care arată forma locului (Deal, Gaură, Pâlnie, Groapa), care arată o însușire a locului (Deasa, Frumoasa, Puturoasa, Retezat, Tâmpa) — toponimice derivate dela nume de persoane (cu preferință ale proprietarilor de sate și moșii), sau dela ocupații diferite ale locuitorilor (Blănari, Cărbunari, Zlătari). Astfel de criterii sunt pur formale, obiectiviste. Ele nu țin socoteală de originea numelor

(română, slavă, maghiară etc.), de epoca în care au intrat în limbă, de întreaga toponimie a regiunii în care se află locul indicat. Lucrând după astfel de criterii obiectiviste, Iordan încearcă să conteste toponimiei însemnătatea ei ca izvor al cercetării istorice, al istoriei limbii, al istoriei poporului, ca ajutor în cunoaşterea istoriei vechi pentru care nu avem alte izvoare de documentare.

Iordan credea că folosind criteriul semantic este scutit de orice efort de cercetare ştiinţifică. Lipsa de precizie ştiinţifică se reflectă şi în felul de a aduna materialul: « Am folosit — scrie autorul — . . . diverse publicaţii, de toate felurile, pe care le voi aminti la locul cuvenit » (Introducere, p. XV). Aceeaşi atitudine reiese şi din expresia repetată a autorului, care foloseşte adesea argumentul: « până la proba contrarie », sperând că aceasta ţine locul unei documentări ştiinţifice serioase. Tot ca o încercare de a justifica lipsa de documentare ştiinţifică este şi procedeul de a face apel mereu la « simţul său lingvistic »: « Am impresia — scrie Iordan — că dela Focşa, Paşca, Roşca etc. nu sunt posibile (mă refer la simţul meu lingvistic, nu la normele derivative ale limbii noastre) formaţii în -eşti. De aceea nu întâlnim niciun toponimic Focşeşti etc. ci numai Focşani, Paşcani, Roşcani » (la pagina 123). Iordan ignorează existenţa legilor obiective de dezvoltare ale limbii, legi care sunt independente de « simţul sau sentimentul său lingvistic ». Noi credem că atunci când din Focşa nu derivăm forma Focşeşti, ci Focşani, nu este vorba de simţul lingvistic al Prof. Iordan, ci de o normă obișnuită de derivare a limbii române. Dar pentru el simţul sau sentimentul său lingvistic este mai important decât legile obiective de derivare ale limbii noastre.

Prof. Iordan nu s'a desbărat nici de latinomanie în analiza etimologică a toponimelor. Astfel pentru a se apăra pe sine caută să-i salveze pe latinomanii mai vechi. Aşa de exemplu, chiar în introducere (la pagina VI, nota 1, în subsol), el scrie: « Să se compare, în alt sens, şi cazuri ca Repedele sau Valea Repede, numele latinesc pe care-l poartă un afluent al Bistriței ». « Repedele » sau « Valea Repede » nu este un nume latinesc, ci numele românesc al râului, care a putut fi dat ieri, care poate fi dat mâine sau oricând, deoarece cuvintele « vale » şi « repede » sunt cuvinte absolut curente ale limbii noastre. Solidarizarea lui Iordan cu vechii lingvişti reacţionari cărora le scuză, plin de bunăvoinţă, şovinismul şi lipsa de probitate ştiinţifică pe motivul că « au greşit într'un domeniu atât de ingrat ca cel al toponimiei » (p. VII) este deosebit de semnificativă.

La pagina XIV, vorbind despre conţinutul unei cărţi apărute în 1941 (în plin fascism) la Budapesta, scrie: « nimic nou faţă de ce ştim deja despre atitudinea de pe vremuri a învăţaţilor maghiari în această materie ». « Învăţaţii » unguri de care aminteşte Iordan s'au pus în slujba politicii de asuprire a naţionalităţilor, în slujba propagării urii între naţiuni, aşa cum unii « învăţaţi » români, de talia lui Puşcariu, făceau acelaşi lucru, în slujba regimului burghezo-moşieresc din ţara noastră. Vorbind de manifestările şovinismului sălbatic, practicat la noi în timpul războiului criminal antisovietic, I. Iordan le caracterizează ca « manifestări maladive » (la pagina 147), arătând astfel o adevărată compătimire pentru

fasciști notorii, dușmani înverșunați ai poporului nostru. În general, există la Iordan o tendință vădită de a minimaliza curentele șovine, atunci când e vorba de șovinism « românesc ».

Sunt nenumărate exemple în cartea lui Iordan care dovedesc o poziție neprincipială, nemarxistă, atitudine plină de reverență față de clasa moșierilor, față de dregătorii regimurilor trecute etc. La fel de neprincipial este autorul și față de rezultatele cercetării toponimice din țara noastră între cele două războaie mondiale. Deși se știe cât de săracă este încă cercetarea toponimiei la noi, cât de mult mai este încă de făcut în această direcție, totuși el găsește cuvinte de laudă pentru aceste cercetări: « În schimb — scrie Iordan — după 1918, cercetările de acest fel (e vorba de cercetările din domeniul toponimiei române, *Nota red.*) se înmulțesc și se îmbunătățesc considerabil, așa că astăzi problemele fundamentale, precum și o bună parte din materialul toponimic, pot fi socotite ca asigurate din punctul de vedere al soluțiilor și al explicațiilor care s'au dat » (la pagina XII). Despre faptul cum sunt « asigurate problemele fundamentale » ale toponimiei române, ne putem ușor da seama, dacă ne gândim că autorul însuși declară în aceeași introducere că nu se simte în stare să atace problema migrațiunii popoarelor, problema succesiunii cronologice a popoarelor pe teritoriul nostru, problemă centrală a toponimiei.

În zadar vom căuta în lucrarea lui Iordan legătura dintre limbă și istorie. . . « Ar trebui să dispunem — spune într'un loc (la pagina 32) — de izvoare istorice neîndoelnice, și acest mijloc de documentare mie îmi lipsește ». Iordan se laudă că nu se referă la documentele istorice și nu-l stingherește faptul că ultimele descoperiri din domeniul trecutului poporului nostru i-au rămas complet străine. Nimic din constatările cuprinse în lucrarea de care ne ocupăm nu lasă să se întrevadă trecutul de luptă al poporului nostru împotriva exploatarii și asupririi. Este o atitudine sfidătoare, de ignorare a adevăratei istorii a patriei noastre. În lucrarea lui Iordan, nu se vorbește niciodată de clase și lupta de clasă și nici de felul cum se oglindesc acestea în toponimie. Chiar atunci când este nevoit să vorbească la capitolul « Sociale » — despre clase, el se eschivează. În întreg capitolul « Sociale » el nu face nicio aluzie la existența claselor exploatare și a celor exploatare, și a luptei dintre ele, sub regimurile trecute din țara noastră.

Iordan, sfidând veacurile de luptă a poporului nostru muncitor împotriva exploatare și asupririi și burghezi, în loc de clase sociale, vorbește despre « categorii sociale » cu caracter strict judiciar sau administrativ. Cităm: « Multe nume de locuri românești stau în legătură cu diverse aspecte ale raporturilor dintre indivizi și societate. Unele ne trimet la anumite categorii sociale cu caracter strict juridic sau administrativ, altele la poziția cetățenilor față de fisc, altele la ocupațiile lor zilnice etc. Toate pornesc dela trăsături particulare mai mult ori mai puțin distinctive, care fac ca posesorii lor să aibă o situație specială în mijlocul celorlalți oameni și să se deosebească, prin urmare, de aceștia » (la pagina 168).

Aceeași atitudine se manifestă și față de toponimia nouă, față de numirile date locurilor dela eliberarea țării noastre. Ce frumos capitol ar fi putut să scrie un cercetător legat de cauza poporului, studiind sutele de nume ale localităților unde se ridică marile construcții ale socialismului, ale orașelor și satelor noi, ale gospodăriilor colective care se construiesc mereu pe întinsul țării noastre. În locul acestui studiu Iordan dă o înșiruire seacă, obiectivistă, de nume noi. În această listă, numiri, ce ne sunt dragi, sunt înneceate într'un noian de nume necunoscute sau chiar odioase. Prof. Iordan caută să arunce vina asupra altora: « nu s'a procedat cu toată grija necesară la schimbarea toponimicelor de acest fel; au rămas multe nume de oameni vechi, care n'au fost deloc progresiști, ci, dimpotrivă, reacționari notorii » (la pagina 148). Cercetând însă mai cu atenție lista, vedem că lipsesc nume noi ca Năvodari, Poarta Albă, Hidrocentrala V. I. Lenin și că nu se indică numele niciunei gospodării colective. Lipsurile acestea denotă clar și fără putință de tăgadă, cât interes poartă Prof. Iordan realizărilor din țara noastră, mersului rapid și sigur al țării noastre pe calea construirii socialismului.

Lipsa unui adevărat atașament pentru poporul muncitor deschide larg porțile pentru cosmopolitism, pentru ploconire în fața occidentului. Această ploconire o putem urmări în toată lucrarea: exemplele din toponimia străină sunt luate din Elveția (la pagina V), din Tirolul italian (la pagina XVII), din Italia (la pagina VI), iar pentru a vedea cum se naște o toponimie sub ochii noștri, ne invită să cercetăm . . . America (la pagina 147). Nimic din țările de democrație populară, unde se petrec prefaceri atât de adânci și de rapide, chiar sub ochii noștri și nimic, nici un exemplu din Uniunea Sovietică, unde toponimia este în permanentă prefacere după Marea Revoluție Socialistă din Octombrie. Neglijarea aceasta a științei și a realizărilor sovietice, a limbii ruse și a influenței ei asupra toponimiei noastre se manifestă în întreaga lucrare. Aceasta se vede clar și din bibliografia folosită de autor. Chiar dela prima pagină a introducerii, Iordan se referă la sinonimele germane și franceze și nici nu face apel la bogatele sinonime ale limbii ruse, unele mult mai apropiate de ale noastre.

Iată și alte exemple de ploconire față de « occidentali », de glorificare a războiului imperialist din 1916—1918. La pagina 145, în nota 18 se spune despre Berthelot « generalul francez, care a ajutat, în 1917, la refacerea armatei noastre și a contribuit astfel la victoriile din același an ». Se știe însă foarte bine că numai interesele imperialismului francez l-au adus pe Berthelot în țara noastră, cu intenția de a pregăti o armată contrarevoluționară, de intervenție împotriva Uniunii Sovietice. Glorificarea « marilor aliați » se exprimă și în nota 3, dela pagina 158: « În ce privește Marna Nouă, semnificația este la fel de clară: biruința câștigată de francezi la Châlons sur Marne a făcut indirect, posibilă unirea ținuturilor de peste munți cu Țara Veche. Dacă nu mă înșel și o sală de întruniri publice (sau sediul unei asociații) din București s'a numit, un timp, Marna » (la pagina 158). Prof. Iordan se înșală, însă, Sala Marna își

are numele dela foștii proprietari ai acestei săli, care au ținut să-și eternizeze propriul lor nume și nu lupta dela Marna. Ei se numiau Popescu *Mar(ia)* și *Na(e)*. Prin rectificarea aceasta, nu voim să scădem cu nimic atitudinea de ploconire a lui Iordan față de imperialiștii francezi. În tot cazul e caracteristic că a ținut să pomenească sala de întruniri Marna, dar n'a ținut să amintească, niciodată în lucrarea sa, Hidrocentrala V. I. Lenin. Iată unde poate să ducă lipsa unui adevărat patriotism și ploconirea în fața științei burgheze.

La sfârșitul acestei recenzii, ne întoarcem la ceea ce am constatat la început: lucrarea de față, nu e decât o reeditare (cu unele adausuri, dar fără să schimbe nimic esențial) a unei lucrări vechi, de acum 34 de ani, a Prof. Iordan.

În ultima pagină citim că ea a fost dată la cules la 12 Iulie 1952. Peste câteva zile, la 28 Iulie au avut loc debaterile asupra Dicționarului Limbii Române, dicționar redactat sub conducerea Prof. Iorgu Iordan. Debaterile au dus la concluzia formulată astfel de Președintele Academiei, Acad. Traian Săvulescu, «de s'ar fi dat bun de tipar materialului existent, s'ar fi săvârșit o crimă față de popor, față de Instituția aceasta și s'ar fi compromis însăși Lingvistica și reprezentanții ei».

La redactarea Dicționarului în forma care a fost respinsă de Prezidiul Academiei R.P.R., nu s'au aplicat învățăturile staliniste despre limbă, ci s'a mers pe linia trasată de către lingviștii reacționari. I. Iordan, care a condus lucrările dicționarului în acea vreme, după critica pe care a primit-o, ar fi trebuit să revizuiască în adâncime și nu formal, toată activitatea sa în domeniul lingvisticii. El însă n'a făcut aceasta. Nici după debaterile asupra dicționarului nu a socotit necesar să facă o revizie serioasă și temeinică a lucrării editate acum, dovedind astfel că n'a reușit încă să se desprindă de pe pozițiile neștiințifice pe care se afla în 1918.

În urma demascării poziției reacționare a unor lingviști din țara noastră, printre care un loc de frunte îl ocupă Iorgu Iordan, era de așteptat ca aceștia să ia atitudine hotărâtă față de vechile lor greșeli, și în noile lucrări pe care le dau publicității să se vadă sincera lor orientare către învățătura stalinistă. Iorgu Iordan continuă însă să se mențină cu încăpățănare pe vechile poziții neștiințifice și reacționare, iar autocriticile pe care și le face cu ușurință în diferite ocazii, se dovedesc a fi manifestări formale și oportuniste.

O vină deosebită în apariția unei astfel de lucrări împregnată de cosmopolitism și obiectivism, lipsită de orientare științifică justă, o poartă desigur și Comitetul de Editură al Academiei R.P.R., care nu s'a achitat de sarcina de mare răspundere pe care o are de a asigura publicațiilor sale nivelul corespunzător înalțului for care este Academia R.P.R. Editura Academiei R.P.R. trebuie să analizeze adânc cauzele care au permis apariția unei lucrări atât de greșite ca orientare științifică și să ia măsuri pentru ca pe viitor publicațiile sale să poată fi folosite în lupta pentru o justă orientare a activității științifice în țara noastră.

Revista noastră va reveni asupra problemelor ridicate de lucrarea despre Toponimia românească și invită pe toți cei ce se preocupă de acest sector important al lingvisticii, să-și spună cuvântul în coloanele ei.

Prof. V. CHERESTEȘIU